మార్పు

సాకల్ది ఊరుసెరిగిపోయింది- మునిమాపు తిరిగిపోయింది- చంద్రుడు చింత కేలాడ దీసినట్టుగున్నాడు చిమ్మెట్లు ఉండీఉండీ పలుకుతున్నాయి-సన్నగా పైరగాలి తోలుతున్నది.

వాకిట్లో ఇద్దరువియ్యంకులు పండుకొన్నారు- పిల్ల ఏదోఆటపాట పాడిపాడి నిదురబోయింది.

"అయితే బావా! గట్లయ్యిందన్నమాట- ఏమైన దురుజెట్ట కాలమచ్చింది- కాదంటవా? సాంబయ్య తుపుక్కున మంచం కింద ఊంచి గంగయ్యవేపు తిరిగిండు.

మంచంలో పక్కగోలుగా పండుకొని సుట్టతాక్కుంట ఎర్రగా మెరుస్తున్న సుట్టకొరుకునే సూస్తున్న గంగయ్య మాట్లాడలేదు- నిజానికి అతని మనుసు ఇక్కడ లేదు. పట్నపుబజార్లలో- అక్కడినుండి సబ్‌జైల్లోని కొడుకుమీదున్నది,

"మనకెందుకు బావా! ఆవులావులు పోట్లాడ్తె లేగలకాళ్ళిరిగినట్టు- అచ్చేటిది రాకమానదు. ఎనుకటినుంచచ్చె ఇలవరిసె గిప్పుడు ఒక్కపెట్టున మార్తదా? సంక లేవడితె ఖార్జం కండ్లబడ్తది. దొరలంటె కొండలసొంటోల్లు- దున్నపోతు గట్టుతోని పోట్లాటబెట్టుకున్నట్టు-

డబ్బు, ఇజ్జె, ఖానూన్లు, కచ్చీర్లు మంది మార్బలం గలిగినోల్లు-గాళ్ళతోని ఇరోధం బెట్టుకుంటె మనబతుకేమయిద్ది? ఆకుకు అందకుంట పోకకు పొందకుంటయిపోద్ది- నాకైతే ఎటుసూసిన గిందట్ల ఫాయిదా కనిపిత్తలేదు- అల్లుడంటె జెరఉచ్చిలి మనిషి- నువ్వన్నజెర బుద్దిగానెం సెప్పద్దా? గౌరవ్వ ఏడ్చేడ్చి సగమైతంది- ఏంభాగ్గెమచ్చె-'' సాంబయ్య ఇలాగా ఏదో చెప్పుతూనే ఉన్నాడు.

ఆయినా గంగయ్య మాట్లాడలేదు- అతని మనుసులో ఎన్నెన్నో విషయాలు కలివిడిగా, విడివిడిగా తిరుగుతున్నాయి. చుట్ట నేలమీదరాసి ఆర్పి మంచంలో లేచి కూర్చున్నాడు. పందిరి గుంజకు అతుక్కుపోయి కోడలు గౌరమ్మ నిలబడున్నది- చింతమీద చంద్రుడు పాండురోగం సోకిన వానితీరుగా వెలుగుతున్నాడు- ఆవెలుతురులో గౌరమ్మ సగం మాత్రమే కనిపిస్తోంది. మిగితాసగం పందిరికిందినీడలో కలిసిపోయింది.

గుడిసెలోపల గౌరమ్మతల్లి లచ్చిమి గుడ్డిదీపం వెలుతురులో మాడుసెక్కలు కాళ్లబారజాపుకొని తింటున్నది.

"గౌరవ్వా గిన్నన్ని మంచినీళ్లు దేవే'' అన్నాడు గంగయ్య.

గౌరమ్మ ఇత్తడిచెంబుతో మంచినీళ్లుతెచ్చి మామకిచ్చింది-నీళ్లు గటగటతాగి చెంబు కోడలుచేతికిస్తూ కోడలు కళ్ళల్లోకి చూశాడు గంగయ్య.

గౌరమ్మ కళ్ళల్లో తడి....

గంగయ్య తల పుసుక్కున్నాడు- రెండుచేతులతో తలనొక్కుకుంటూ కాసేపు నేలచూపులు చూశాడు.

మనుసు సుమ్మర్లు చుట్టుకపోతున్నది- "ఎప్పుడత్తడో కొడుకు వచ్చినా మళ్ళ తకురారు రాదని గ్యారంటేంది? అగ్గిరాజుకున్నంక

మంటుండకుండపోద్దా? ఊరినిండా పోలీసోల్లు దిగిండ్లు- మామూలుగ బతకడమే గగనమైపోయింది- నన్నుముట్టుకోకు నామాలకాకన్నా ఊళ్లెజరిగేతంతు జరుగకపోదు-పోలీసోనిదుడ్డుకు గరీబోల్లంత ఒక్కటే నాకేజికరులేదనోడ్డే అలుకగ దొరుకుతడు-కొడుకు కొండయ్య జేసింది తప్పని కండ్లార సూసుకుంటనే ఎట్లంటడు- అసలు మంచిపనేసేసిండని తనకుతెలుసు- తన గుండెకుతెలుసు- ఊళ్లోల్లందరికి ఎరికే- కని గీల్లకెట్లజెప్పాలె?''

''సేతులుకాలి బొగ్గలచ్చినంక ఆకులు బట్టుకొనేంభాగెం''
లచ్చిమి కంచం కడుగుతూ అన్నది.

"ఆకులేలేంది ఏంజేత్తమేఅవ్వ? ఒడ్డుమీన నిలుసుండి పొలంల బురద గురించి మంచి సెడ్డలు సెప్పచ్చు- మరి బురదలకు డిగందే బువ్వలేదే?'' గౌరమ్మ నిలదీసింది.

"నీకూ అచ్చినాదిరేషం- నువ్వా ఆయింటి కోడలువేనై ఆరి- మాసాలు సంబుడం- సూడవోతే'' ఎందుకనో మాటలు పూర్తిచేయకుండానే లచ్చిమి గునిసింది.

"నాకైతె పాడుఎవారము తీర్గనే గన్పడ్తుంది బావా! గిప్పుడు గుడ్డచ్చి పిల్లనెక్కిరిచ్చినట్టు ఆడుదొరగాడు దొంగంటె ఆడుదొర కాకుంటపోతడా? బావా మనసేతుల్లేమున్నది- అంత బమ్మరాసినరాత-అని అదురుట్టం గట్లున్నది- ఆడు నోసిపుట్టుకున్నడు- ఆనిపున్నెం మంచిది- ఆనికి తాతలు తండ్రులు బూములు సంపాయించి యిచ్చిండ్లు ఎద్దుముడ్డి బొడుసుక బతికెటోల్లం మనము- మనకు సంఘాలెందుకు? గింగాలెందుకు ఎనుకటినుంచి మన తాతలు తండ్రులు బతుకలేదా? మనం బతుకుతలేమా? రేపు నీకొడుకు బతకడా?''

"మాఽబతుకుతన్నం కుక్కబతుకులు సచ్చిన మీయవ్వ గిట్లసానా

కతలు చెప్పేది....'' గౌరమ్మ తండ్రికి ఓమాట తగిలేసింది.

"ఏడువు బిడ్డా! ఏడువు! నీకే గట్లుంటె మజ్జెన నాదేంబోయింది కడుపు నొచ్చినోడు ఓమబుక్కతడు- ఏడువుబిడ్డా! ఏడువు మజ్జెన నాదేంబోయింది'' సాంబయ్య ముఖం ముడుచుకున్నాడు,

"ఇంతకూ నువ్వనేదేందిర సాంబా!'' గంగయ్య సూటిగాచూస్తూ అన్నాడు.

"ఏమంటడూ! దొరలతోని ఇరోధం పెట్టుకోవద్దంటడు- దొరలు సత్తెనాశిడం జేసిన మన అనువం అని మూలకు కూకుందుమంటడు- తన తీర్గనే బిడ్డపెండ్లికి అయిదు నూర్లప్పుదెచ్చి ఏలుముద్దరేసచ్చి అయి పెరిగి పెరిగి ఎకురం పెరడి తినికూసుంటె కర్మమని కాళ్లెక్కలు మలుసుక పండుమంటడు-'' గౌరమ్మ.

"మజ్జెన నిన్నెవడు మాట్లాడుమన్నడే!'' అంతెత్తు లేసిండు సాంబయ్య,

"కట్టమో సుకమో మేం గట్లబతుకుతన్నం— నిన్నెవడు సాకునాలు జెప్పు మన్నడు మజ్జెన-'' గౌరమ్మ పోట్లాటకు దిగింది.

"పిల్లకాక్కేమెరుక ఉండేలదెబ్బ- పోరీ! పుర్రెల పురుగ్గిన మెసులుతందా?'' లచ్చిమి కీకలేసింది.

''ఔరసాంబ! దొర మాదండోడు ఆనికి ఎదురాడద్దు- ఆడు కొట్టినా తిట్టినా, భూములు గుంజుకున్నా! కూళ్లెగబెట్టిన- దండుగలుతిన్నా ఆడోల్ల ఖరాబుసేసినా! ఆని ఇట్టారాజ్జెం సత్తెనాశిడము జేసిన సచ్చినట్టు పడుండాలెననె గదర నీ మాటలకర్థం. పడుంటె మంచిదే- సచ్చినపాము కసొంటిది రేషమత్తది- కని పడుండనోల్ల గురించి నువ్వానేను నెత్తి నోరుకొట్టుకుంటె ఆగుతరా? సేనుపండి పంట సేతికచ్చేయాల్లకు

ళ్లవాన గొట్టద్దనుకుంటం దానికాలమత్తె ఆగుద్దా? ఎండకాలం రాకపోతే మంచి గుండనుకుంటం రాకమానుతదా! ఎండకాలమత్తది- సెట్ల ఆకులు రాలిపోతయి- మళ్ల ఆనకాలమత్తది- కొత్త సిగురులు పుట్టుకత్తయ్- గంగయ్య ఏదో ఆలోచిస్తున్న వానిలాగా కాసేపాగిండు.

"కట్టాలు తెచ్చుకోవద్దన్నది మంచిమాటే- మనది కట్టపుటక- గౌరవ్వా పుంజులు గుయ్యంగ లేసిపోదాం- రెండామెడ నడువాలె— కూసంత కూరుకునియ్యిపో- నువ్వెందుకు ఫికరుపడుతవవ్వా అని వియ్యంకుడి ముడుచుకున్న ముఖం చూసి చిన్నగా నవ్విండు.

"ఈపారి మీ అల్లుడు ఇంటికచ్చినంక మీదగ్గరికేతోలిత్త అత్త మామగలిసి ఆనికె సెప్పవల్సిందేదో చెప్పుండ్లి" గంగయ్య.

"ఆ! అసలు ఆక్కుబోతే తాలు ఎదురెక్కచ్చిందట-కనిపెంచిన అవ్వయ్యే సంబురపడ్తంటె మజ్జెన మాకేమచ్చె...." లచ్చిమి మెటికలిరిసింది.

"అప్పటి నుంచి సూత్తన్న ఇద్దరూ ఒకటే ఇదయిపోతండ్లు ఇంతకూ ఆడు సేసిన నేరమేందోంట?"

"అంగి బతుక నిలబడిబతుకుత ననటం-" గౌరమ్మ.

"మీరు గోదార్లె కొట్టుకపోతమంటె మజ్జెన మాకేంది కడుపునొప్పి-" సాంబయ్య కంఠంలో తీవ్రత ఉన్నది.

"ఏదో అగ్గానెంపోరి దానితోనేంది- నేనోకత సెప్పుతినర సాంబా!" గంగయ్య.

కతలకేమచ్చె-కొడుకు బోయిండని సిన్నమెత్తురంధి లేదు మనిషికి—"సాంబయ్య గొనిగిండు.

"ఛత్ సెవులుగోసిన కుక్కలె కొడుకో! కొడుకు.... అని

షాపుకారి పాపయ్య దుకాన్ల తీరిపారి కూసుండి ఎవన్నో తిడుతాంటడు.

అన్నుంచి సీదానడిసి ఉత్తరంకెళ్ళి తిరుగుతె బజారు పెద్దదయి తది- గదాంట్ల కొంతదూరం నడిత్తివో పెద్ద మట్టిగోడ గన్పిత్తది- మట్టిగోడపొంట నడుసుకుంట బోతె ఏనుగలంత బండలతోటి గట్టిన పెద్దరువాజ గన్పడ్తది- పగటించయితె గది తెరిసుంటది- నాత్రిబోతె కర్రెగమాగిన తలుపులు గన్పడ్తయి- తెరిసున్నప్పుడు లోపటికి సూత్తివా కంటిసూపు అనేంతదూరంల పెద్దబంగుళుంటది-గ బంగుళ ఊరిదొరది.

గట్ల ఇంకాముంగటికిబోతె ఊరవతల ఇసిరేసినట్టున్న కూలి పోయిన గుడిసెలు మాదుగులయి- మాదిగోళ్ళ గుడిశెలకు కుడిశెయి బాజు మామిడితోట- పెద్ద పెద్ద గడ్డాములు- గడ్డాముల ముంగటగుర్రాల సోవడసొంటి కొట్టాలు కన్పడ్తయి- గయిదొర కొట్టాలు- కొట్టాల ఇందుకు ఒక్క- దినమంతా గుర్రంమీన కూకుండి ఎంత దిరుగుతవో గన్ని భూములు దొరయి సెరువెనుక- ఊరుసుట్టు- అన్నీదొరబూములే తుమ్మల బీళ్లు దొరయే- అటవతలి టేకువనము దొరదే- తుమ్మల బీళ్లల్ల పదిమంది గాసెగొడ్లు, బర్లు మేసుకుంట గన్పడ్తయి.

పిల్ల ఆవులించింది- గంగయ్య మళ్లీ చుట్ట ముట్టించాడు.

"అవునే సిన్నకోడలా! ఊరం టె ఎట్లుంటదో ఎరికయ్యిందా?"

"కత సెప్పుతనని శాత్రం అడుగవడితివి నాకు మాఎరికెపిల్ల తల్లి దగ్గెరికురికింది.

మిగితాముగ్గురు ఆసక్తిగా వింటున్నారు.

దొరంటెదొరగాదు- పెద్దపులిపంత- తలువారుకట్టు మీసాలు కడుముంతలంత చెంపలు- మోకాళ్ళదనుక సేతులు- గొర్లకోళ్ళదిన్న సెత్తాయె- మాదండిసెత్త -అగ్గోగసొంటి దొరపెరు గోపాల్‌రావుదొర.

రాళ్లవాన గొట్టద్దనుకుంటం దానికాలమత్తె ఆగుద్దా? ఎండకాలం రాకపోతే మంచి గుండనుకుంటం రాకమానుతదా! ఎండకాలమత్తది- సెట్ల ఆకులు రాలిపోతయి- మళ్ల ఆనకాలమత్తది- కొత్త సిగురులు పుట్టుకత్తయ్- గంగయ్య ఏదో ఆలోచిస్తున్న వానిలాగా కాసేపాగిండు.

"కట్టాలు తెచ్చుకోవద్దన్నది మంచిమాటే- మనది కట్టపుటక- గౌరవ్వా పుంజులు గుయ్యంగ లేసిపోదాం- రెండామెడ నడువాలె— కూసంత కూరుకుదియ్యిపో- నువ్వెందుకు ఫికరుపడుతవవ్వా అని వియ్యంకుడి ముడుచుకున్న ముఖం చూసి చిన్నగా నవ్వెండు.

"ఈపారి మీ అల్లుడు ఇంటికచ్చినంక మీదగ్గరికేతోలిత్త అత్త మామగలిసి ఆనికె సెప్పవల్సిందేదో చెప్పుండ్లి" గంగయ్య.

"ఆఁ! అసలు ఆక్కుబోతే తాల్లు ఎదురెక్కచ్చిందట-కనిపెంచిన అవ్వయ్యే సంబురపడ్తంటె మజ్జెన మాకేమచ్చె...." లచ్చిమి మెటికలిరిసింది.

"అప్పటి నుంచి సూత్తన్న ఇద్దరూ ఒకటే ఇదయిపోతండ్లు ఇంతకూ ఆడు సేసిన నేరమేందోంట?"

"అంగి బతుక నిలబడిబతుకుత ననటం-" గౌరమ్మ.

"మీరు గోదార్లె కొట్టుకపోతమంటె మజ్జెన మాకేంది కడుపునొప్పి-" సాంబయ్య కంఠంలో తీవ్రత ఉన్నది.

"ఏదో అగ్గానెంపోరి దానితోనేంది- నేనోకత సెప్పుతినర సాంబా!" గంగయ్య.

కతలకేమచ్చె-కొడుకు బోయిండని సిన్నమెత్తురంధి లేదు మనిషికి—"సాంబయ్య గొనిగిండు.

"ఛత్, సెవులుగోసిన కుక్కోలె కొడుకో! కొడుకు.... అని

షావుకారి పాపయ్య దుకాన్ల తీరిపారి కూసుండి ఎవన్నో తిడుతాంటడు.

ఆస్నుంచి సీదానడిసి ఉత్తరంకెళ్ళి తిరుగుతె బజారు పెద్దదయితది- గదాంట్ల కొంతదూరం నడిత్తివో పెద్ద మట్టిగోడ గన్పిత్తది- మట్టిగోడపొంట నడుసుకుంట బోతె ఏనుగలంత బండలతోటి గట్టిన పెద్దరువాజ గన్పడ్తది- పగటించయితె గది తెరిసుంటది- నాత్రిబోతె కర్రెగమాగిన తలుపులు గన్పడ్తయి- తెరిసున్నప్పుడు లోపటికి సూత్తివా కంటిసూపు ఆనేంతదూరంల పెద్దబంగుళుంటది-గ బంగుళ ఊరిదొరది.

గట్ల ఇంకాముంగటికిబోతె ఊరవతల ఇసిరేసినట్టున్న కూలిపోయిన గుడిసెలు మాదుగులయి- మాదిగోళ్ళ గుడిశెలకు కుడిశెయిబాజు మామిడితోట- పెద్ద పెద్ద గడ్డాములు- గడ్డాముల ముంగటగుర్రాల సోవడసొంటి కొట్టాలు కన్పడ్తయి- గయిదొర కొట్టాలు- కొట్టాలఇందుకు ఒక్క- దినమంతా గుర్రంమీన కూకుండి ఎంత దిరుగుతవో గన్ని భూములు దొరయి సెరువెనుక- ఊరుసుట్టు- అన్నీదొరబూములే తుమ్మల బీళ్లు దొరయే- ఆటవతలి చేకువనము దొరదే- తుమ్మల బీళ్లల్ల పదిమంది గాసేగాడ్లు, బర్లు మేసుకుంట గన్పడ్తయి,

పిల్ల ఆవులించింది- గంగయ్య మళ్లీ చుట్ట ముట్టించాడు.

"అవునే సిన్నకోడలా! ఊరంటె ఎట్లుంటదో ఎరికయ్యిందా?"

"కతసెప్పుతనని శాత్రం అడుగవడితివి నాకు మాఎరికెపిల్ల తల్లి దగ్గెరికురికింది.

మిగితాముగ్గురు ఆసక్తిగా వింటున్నారు.

దొరంటెదొరగాదు- పెద్దపులిపంత- తలువారుకట్టు మీసాలు కడుముంతలంత చెంపలు- మోకాళ్ళదనుక సేతులు- గొర్లకోళ్ళదిన్న సెత్తాయె- మాదండిసెత్త-అగోగసొంటి దొరపెరు గోపాల్‌రావుదొర.

గోపాల్రావుదొర లేసుడే బారెడు పొద్దెక్కినంక లేత్తడు. లేసిండంటె సాకలి మల్లిగాడు ముంతల నీళ్లబోసుకొని పాయఖానకాడ తయారుగుండాలె. అచ్చిండంటె సాకలిసెంద్రడు ఏపపుల్ల బట్టుకొని ఆజరుబలుకాలె. సలసలకాగేనీళ్లు దాసెంకటి పట్టుకరావాలె. మంగలి సుబ్బడు కుర్సీదెచ్చేయాలె. గప్పుడు తోలుదీసిచ్చిన ఏప్పుల్ల సుతారంగ నమిలి సలసల మరిగెనీళ్లు ఎంకటి సేతులమీన బోత్తాంటె దొర మొఖం కడుగుతడు. గప్పుడు కాపు అంతమ్మ నవ్వుకుంట మెత్తటి తువ్వాల దేవాలె. గిండ్ల ఏది తక్కువైనా ఎవడు ఎనుకైనా ఆని ఈపు జడిమికె మోత మోగుద్ది....

అగొగట్ల మొకం కడుక్కొని అర్రల కచ్చేటాల్లకు కోడిగుడ్లట్లు గరం గరం గుండాలె. గయి సుందరమ్మ పట్టుకరావాలె. ముంగటున్న బల్ల తళతళ మెరువాలె. గ బల్లమీన గాజుగిలాస బరండి కీసుండాలె బరండి రెండు పావులేసి ఎనిమిది కోడిగుడ్లట్లు దినేటాల్లకు సుందరమ్మ తువ్వాలందియ్యాలె. సికిలేటు డబ్బ సేతికియ్యాలె. దొరసికిలేటు నోట్లె బెట్టుకుంటె అగ్గిపెట్టెగీకి అంటుబెట్టాలె గప్పుడు దొర సిట్టసిమాంట నోరిప్పుతడు సుందరమ్మను తిట్టరానితిట్టుదిట్టి. భయంతోని ముద్దగట్టుక పోయిన సుందరమ్మ బుజాలు పట్టుకొని కుర్సీల నుంచి లేత్తడు.

లేసిబంకుల్లకు నడుత్తడు. ఆడసుంకరోల్లు, పనిపాటలోల్లు అంగంగి దండాలుబెట్టాలె. మంగలి శాయిమల్లడు తట్టుకుర్సీదులుపాలె. దొర అంతూపొంతూ లేకుంట ఊరుపేరు లేకుంట కసిన్ని తిట్లుతిడుతడు అంచిన మొకమెత్తకుంట ఇనేకాడికిని ''పోండ్లి'' అంటె సెప్పిన పనిమీదకురుకాలె. గప్పుడు షెకెదారు రాములచ్చి దండంబెట్టి ఊళ్లె ముచ్చెట్లు జెప్పాలె. దొర తిట్లతోనే పాలేరోల్లకు పనులు జెప్పుతడు. షెకెదారెల్లిపోయినంక పట్టెనామాల పాసుపండ్ల అయ్యగారు జంజిర

పోస్పీస తీడుకుంటచ్చి కసేపు దొరను "ఇందురినివి- సెందురునివి" అనుకుంటనే ఊళ్లె ముచ్చట్లు సెప్పి పోతడు- దొరసికిలేటు మీన సికిలేటు అయిదు సికిలేట్లు దాగేటాల్లకు రావాల్సినోల్లచ్చిపోవాలె- అప్పటికి అంబటేల్లయ్యిద్ది.

గప్పుడు మంగలి శాయిమల్లడు అరుక్కొందినుంచి అరుగుమీని కెక్కి అనికే సేతులతోని దొరబనీనిప్పాలె- తళతళ మెరిసే ఇత్తడిగిన్నెల సబ్బునురుగుబెట్టి- ఆడోల్ల సక్కదనంమీన ముచ్చెట్లు బెట్టుకుంట జేగర్తగ గడ్డంగికాలె- గడ్డంగీకి సలువసేసిన గుడ్డతోని తుడిసి- గిన్నెల కొబ్బరినూనేసుకొని సల్లసెముటలు బెట్టంగ మాలీష్ జేయాలె మాలీషయిపోయింక దంటె పదిబిందెల ఉడుకునీళ్లు గంగాళంలబోసుకొని సుందరమ్మ తైనత్‌గుండాలె- దొర తానాలఅర్రకలచ్చినంక సాకలి సెందురడు ఎత్తుపీటెయ్యాలె- పీటమీన కూసుండబెట్టి సుందరమ్మ పరాసికాలాడుకుంట తానంసేపియ్యాలె- సాకలి సెందురడు సలువధోతి అందియ్యాలె- సుందరమ్మ తువ్వాలతోని ఒళ్లుదుడువాలె- గప్పుడుదొర ధోతిగట్టుకొని బంగుళెక్కుతడు- బంగుళమీన దేవునర్రల ఆరతిపల్లెం, పట్టుసీరగట్టుకొని దొర్సాని తయారుగుంటది- దొర ఆరతి కండ్లకద్దుకొని- దేవునికి దండంబెట్టి- మల్లకిందికి దిగుతడు. బోజినాలర్రల- కోడికూర, చాపల పులుసు, మీగడ పెరుగు ఆసనబియ్యపన్నం, జింకఏపుడు, ఆవునెయ్యిగిట్ల బోజినంబెట్టుకొని దొర్సానుండాలె దొర ఆదింత ఇదింత అంటిముట్టనట్టుదింటడు. దొర్సాని సెయ్యిమీననీళ్లుబోత్తాంటె- సెయ్యికడుక్కుంటడు సుందరమ్మ తువ్వాలందియ్యాలె. మేడెక్కేటాల్లకు బరండికీసుండాలె- బరండిదాగినంక గలుమముంగట సెప్పులుండాలె- సెప్పులు తొడుక్కున్నంక సాకలి సెందురడు సేతికి సిమ్మంమూతికట్టె ఇయ్యాలె- దొర బంకుల్ల కచ్చేటాల్లకు సుంకరోడు తయారుగుండాలె. గప్పుడు దొర

సైగజేత్తడు. సైగనుబట్టి ఒరుగుడు మెత్తలబండి ఉరికిరావాలె మొండోడు దొరకు దండంబెట్టి నిలుసోవాలె- దొర సికిలేటు ముట్టించి బండెక్కుతడు- మొండోడు అనికేసేతులతోని ఆరుగట్టె దొర చేతి కియ్యాలె- దొర సెప్పులుబట్టుకొని సుంకరోడు ఎనుకురుకాలె- దొర చేతుల ఆరుగట్టె "చెల్'' మంటది కయిలు ముచ్చుకోల్లాగెలు కస్సున ఉరుకాలె- ఆటిముంగట ఎగపోసుకుంట సుంకరోడురుకాలె.

బండి బజాట్లకచ్చిందంటె-మనుషులెవ్వలుండద్దు- ఉంటే గింటె రుమాల్లు బీక్కొని పబ్బతిబట్టాలె- బండ్లుగిండ్లు ఎదురత్తె బండిపడదునికి పక్కకు బట్టుకోవాలె- ఎవడన్న కానకపోతే ఆని కర్మము బలిగిందే! బండి ఆగకుంట ఉరుకుతాంటది-కాలికుండలు,కట్టెలబండి దొరకెదురత్తె తోలుపికులగొట్టుడే- నీల్లకడవలెత్తుకొని ఆడిపోరగండ్లు ఎదురయితె ఎటోల్లటు ఉరుకాల్సిందే దొరనజరుబడ్డదా? గదిమాపటికి ఇంటిక రావాల్సిందే- బండి ఊల్లెనుంచి రాంగ- పంచాతులోల్లు, పడావులోల్లు అనుమండ్ల గద్దెకాడ కుప్పకూడుండాలె- ఆడ గుడిసేపు బండాగుతది- ఆడ కూసున్నోల్లు ఒక్కసారే దండాలు బెడుతరు.... పంచాతులోల్లు ఏడ్సుకుంట సంగతేందో చెప్పుకుంటరు.

పంచాతు పెద్దదయితె దొర బండి దిగుతడు- సుంకరోడు కాల్ల కింద చెప్పులేత్తడు- కుర్సి పెద్దరయితు మీదిపంచెతోని తుడుత్తడు- తిట్లతోని దొర పంచాతు తెంపుతడు- ఆరుగట్టందుకొని తప్పనోన్నిన్ని అట్టలుదేలగొడ్తడు-తప్పొప్పులు దొరిష్టమే-దండుగ పైసలు మాలిపటేల్ కీసలబెట్టుకొనిపోయి దొర గుమత్తకియ్యాలె- ఆస్నుంచి బండి తాల్లల్లకు నడుత్తది- ఆడ బండాగుతె గౌండ్ల పెద్దిరాయడురికత్తడు సెట్ల మామిల్లసంగతి సుంకరోడడుగుతడు.... ఆస్నుంచి బండి కదిలిందంటె గొర్లమంద లెదురయితయి- గొల్లకొమురయ్య ఉరికత్తడు- సుంకరోడు

గొర్రెపిల్లలడుగుతడు— గొల్లోడు పొడేలును మోసుకపోయి ఇంట్లదించి రావాలె- అన్నుంచి బోతెసిల్లర రైతుల కల్లాలత్తయి-బక్కసక్క రైతుల కల్లాలముంగట బండాగుతది— సుంకరోడు బాకీలడుగుతడు— బత్తాలు బండ్లమీన గుమ్మలర్రలకుబోవాలె- బండిసెరువు కట్టెక్కుతె నీరటికాళ్ల బండెనుక ఉరికిరావాలె.

గట్ల బండి సేండ్లు సెలుకలు దిరుక్కొని నెత్తిమీనికి పొద్దచ్చేటాల్లకు కొట్టంకాడికి సేరుకుంటరు.

కొట్టంకాడ గప్పుడే అంబోతు మెడలిసురుకుంటది.

గంగయ్య చెప్పడమాపి సాంబయ్య ముఖంలోకి చూసిండు.... లచ్చిమి చెంపకు చెయ్యాన్చుకొని వింటున్నది— గౌరమ్మ వాకిట్లో కూర్చుండి మామ మొఖం పులుకు పులుకున చూస్తున్నది.... మామ వెన్నెల రాత్రుల్లు, చలికాలం నెగడిదగ్గర జనాన్ని కుప్పేసి ఇలాంటి కథలు ఎన్నో చెప్పగా తనూ విన్నది.

గంగయ్య మళ్లీ చెప్పడం సాగించాడు.

అంబోతంటె అంబోతుగాదు- గుండుకొమ్ములు, ఏనుగుపొట్ట కయిలిముచ్చు కొండసొంటి ఊపురం— కాటికెకండ్లు- బొక్కపూసల పంతాడు- ఎడంకాలుకు ఎద్దుసెలితాడు- రోమంబీకుతె రోమంతోని నెత్తురు జిమ్మాలె- సెయ్యేత్తె అందనికోడె.

ఓపారిదొర సడ్డకునింటికి సుట్టంసూపుబోయిండు- సడ్డకుడు పొలాలు సేండ్లు దిప్పి గొడ్లమందను సూపెట్టిండు- గొడ్లమందల అంబోతును సూసి దొరకండ్లు నిలబడి పోయినయ్- గమందల గసొంటి కోల్లాగెలుశానున్నయి- తనో అంబోతును బెంచాల్నని దొరకు కాయిష్ బడ్డది- గముచ్చెట షెకెదారు రాములుతోనన్నడు.

"ఔనుండ్లి- మన మందల అంబోతులేక అన్ని పొట్టిగిత్తలే ఎదుగుతన్నయ్- మనకు నాగండ్లకు గావాల్నంటే ఏలకేలుబెట్టి కొను డైతంది- మనం అమ్మాల్నంటే గీములక్కాయలకేమత్తది- నామనుసుల ఎప్పటినుంచో అంబోతు గావాల్నని ఉన్నది దొరా'' రాములన్నడు.

గప్పుడు దొర మనుషుల తరిమిండు- ఉత్తురంబొయినోడు ఉత్త సేతులచ్చిండు. దచ్చినంబొయినోడు దీలెపడచ్చిండు. తూరుపుబొయినోడు తిరిగి తిరిగి సచ్చిండు. పడుమటికి బొయినోడు పగ్గాన్నిగ్గి అంబోతును నలుగురు మనుషులతోటి పట్టిచ్చి కచ్చిండు— గీ అంబోతును సూసే టందుకు ఊరుఊరంత ఒడ్డన ఒరిగింది— మందిని జూసి అంబోతు సింగిబింగాడింది. పట్టెనామాలయ్యగారు ఆపక్క ఈపక్కజూసి ఆ పెన్క పంచాంగంజూసి తిథి నచ్చెత్రంజూసి అన్ని అవ్వల్దర్జగున్నయన్నడు. జిట్టి తలిగిందని మంగలోనితోని జీడిగింజలు తింపిచ్చి అగ్గిలేపిచ్చిండు- అందరెల్లిపోయినంక-

"దొరా! ఈకోడె చూడవోతే శృంగారంగున్నది''. అయ్యగారు గుటికిల్లు మింగిండు.

దొర కలవరపడి సూసిండు-

"దీని ఊపురంమీద సుడున్నది''.

"ఉంటేందోసెప్పు.''

"దీన్ని నాగలికికడితే భూదేవి వలపోస్తది-వర్షాలు ఆగిపోతయి''

"ద్దుత్తెరి ఎక్కన్నుంచి దొరికినవయ్యా! గిదీన్ని మందమీదికి తెచ్చిన''

"మంచిమాటేకాని దొరవారు.... దీన్ని దేవునిపేరుమీద విడిచి

పెట్టాలె- వేములవాడ రాజేశ్వరస్వామి కన్ను చాలాబాగున్నది.తమరింట చూస్కోండి లక్ష్మి తాండవ మాడుతది''.

దొరకు సమఝ్కాలే- అయ్యగారు తెలజెప్పిండు. దొర కడుపు కదిలేటట్టుగ నవ్విండు.

అగోగట్ల గీ అంబోతు ఊరుమీనికచ్చింది.

మల్ల గిప్పుడు దొర ఆరుగట్టె సుంకరోనిమీనికిసిరేసిండు- ఎనుకనుంచి సుంకరోడురికచ్చి చెప్పులు కిందేసిండు. దొర బండి పడదునికి సెప్పులు తొడుక్కొని దొడ్లెకు నడిసిండు రామలచ్చడు కుర్సెత్తుకచ్చి ఏసిండు. దొరకుర్సిమీన కూసుండ కుంటనే అంబోతును ఆపక్కీపక్క సూసి- ఏనన్న మైలంటిందేమోనని తనఖీచేసిండు. కర్మము పలుగనే పలిగింది. కుడిపక్కన జోరీగ ఆలనేఆలింది. దొర పాలేరోల్లను పెండ్లమాలు దిట్టిండు. రామలచ్చడు గజగజ అనికిండు

దొర కుర్సిమీన కూసుండకుంటనే ఎనుకకు మర్రిండు. మల్ల గజ్జెలకచ్చులం కదిలింది. గడీల గజ్జెలకచ్చులం ఆగెటాల్లకు పొద్దంగుతది మోటర తయారుబెట్టుకొని డ్రైవరు మొగిలయ్యుంటడు. దొర మోటరెక్కుతడు. మోటరు తాలూకాకుబోద్ది. ఇగ ఆడతాగి తందనాలాడి ఏ తెల్లారంగనో మల్లింటికత్తడు....''

గంగయ్య ఒక క్షణం కథ చెప్పడం ఆపాడు....

అప్పటికి నడిఝామురాత్రి తిరిగిపోయింది. గుడ్డెంకడు మూడు బజార్లదగ్గర ఒగ్గుకథ మొదలేసిండు. వానికంఠం అంతకంతకు తీవ్ర మైపోతోంది. కథలో పరుశు రాముడు గొడ్డలి భుజానేసుకొని కనిపించిన రాజునల్లా నరికి పారేస్తున్నడు. ఎవడో సుతిపట్టుకుంట మధ్య మధ్య "ఒహో.... ఆ.... అహా'' అంటూ అక్కడక్కడ వచనం

చెప్పుతున్నాడు. ఏడ సడీ సప్పుడులేదు. గుడ్డెంకని బొంగురుగొంతు కొంచెం జీరవోయి అదేదో ఏడుపుతీరుగా వినిపిస్తోంది. సాంబయ్య లేచి వాకిట్లోనుండి గుడిసె వెనుకకుపోయి ఎడ్లముంగటి సొప్పదంటు దగ్గరేసి వచ్చిండు. లచ్చిమికొంగు నేలమీద పరుచుకొని ఒరిగిపోయింది గౌరమ్మ చెల్లెపక్కలో పండుకొన్నది. ఆమె కళ్లముందు మొగుడు కొండయ్య రూపమే కదులుతోంది.

"ఇంటన్నరా! శాత్రం పురాంగ అయిపోలే" గంగయ్య ఆవులించి అన్నాడు. సాంబయ్య తలూపిండు. గౌరమ్మ "సెప్పు.... సెప్పు" మన్నది.

ఇవ్వార్దనుక దొరకత సెప్పుకచ్చిన, దొరల సంగతి ఊళ్లె పాల్జీకె పోరికాన్నుంచెరికే- కని గ అంబోతుసంగతే సెప్పుకోవాలె....

అంబోతు కరకర పొద్దుపొడిసేటాల్లకు లేచినిలబడ్తది. నిలబడే టాల్లకు మాల మదునడు ఇనుపతట్ట బట్టుకచ్చి దానికిందబెడుతడు. తట్టల సిలసిల ఉచ్చబోత్తది. ఎర్రెకండ్ల ఎడ్డిసమ్మడు ఎరకలతట్ట బట్టు కొని నిలుసుంటడు. తట్టల పెంటబెడ్తది. రామలచ్చడు ఉరికచ్చి అంబోతు మెడల తలుగిప్పి దొడ్లెనుంచి ఈతలికి బట్టుకత్తడు. ఎండపొడల అంబోతు ఒళ్ళిరికుంటది. మదునడు దాని పక్కఅరిగడ్డి పరుపు దీసి గొడ్లకేత్తడు. రామలచ్చడు, సమ్మడు, కాశెలు బిగగట్టి కసేపు అంబో తుకు మాలీష్ జేత్తరు సల్లసెముటలు బెట్టంగ, సుక్కడు బకిట్ల నీల్లు బట్టుకొని తయారుగుంటడు. ముగ్గురు నీల్లుబోసి, ఒళ్ళుగీకి పెయ్యి కడుగుతరు తల పంచెలూడబీకి మెత్తగ తుడుత్తరు. మదునడు పల్లి పిండి, ఉలువపప్పు కలుపుకత్తడు. మదునడు తట్ట నోటికాడబట్టుకుంటె అంటి ముట్టనట్టు తింటది. సుక్కడు నీల్లుబెట్టి మూతితుడుత్తడు. అప్పటికే దొరచ్చిపోతడు. గప్పుడు రామలచ్చడు తలుగు తప్పదీత్తడు.

అంబోతు అడుగులడుగేసుకుంట పడారి గోడదాటి బజాట్లకచ్చి నిలుసుండి పెడీల్న రంకేత్తది. ఎదురుంగ ఏదుండదు- ఉంటే కొమ్ములమీనేసుకుంటది.

అంబోతు గట్ల అడుగులడుగేసుకుంట- పక్కసూపులు సూడకుంట ఊరుదిక్కు నడుత్తది- ఊళ్లె అంబోతు ఈకొసకు జొచ్చిందంటె "అంబోతత్తందన్న ఆర్త'' ఆకొసకు సేరుకుంటది— అది బజాట్లకచ్చిందంటే బజాట్ల మనుషులు ఎక్కడోల్లక్కడ ఆగిపోవాల్సిందే- బండ్లు ఓరగ్గొట్టుకొని నిలబెట్టుకోవాల్సిందే- అది గస్తొస్తదంటే ఊరోల్లు పబ్బతులు బట్టుకొని కోతిమొక్కులు మొక్కుకుంట నిలబడి అదిపోయినంక కదులుతరు

గట్ల అంబోతు ఆడఆడలు దిరుగుతది. అక్కనుంచి సీదా దచ్చి నానికి ఠిరికి తుమ్మల బీళ్లు దాటుద్ది- తుమ్మల బీళ్లకావల ఎకురా అరెకురం భూములున్న బక్క రైతుల అరువాలు దాని కండ్లబడ్తయి. తుమ్మలబీళ్లెనుంచి సీదా ఎవని పెరట్లనో జొత్తది.

మంచెల మీద పోరగండ్లు లబ్బర లిబ్బర మొత్తుకుంట పీపాలు, రేకుడబ్బాలు కొడుతరు.... రైతులు కాళ్లవనుకంగ ఎటూదోసక ఆగమాగమురుకుతరు.... ఎవడో పడుసోడు కండ్లకు నెత్తురురాంగ ముల్లుగర్రె బట్టుకొని ఉరికత్తడు అంబోతు నెత్తురుబొట్లోలె నీల్లుగట్టుకొని పెంచిన మక్కకర్రలు పడుగ్గు పడుగ్గునిరుగంగ పెరట్ల ఉరుకులు పరుగులు బెడ్తది- కొమ్ములతోని సిమ్ముతది- పీసుల పీకిపారేత్తది.... పడుసోని ముల్లుగర్ర గాలిలకులేత్తది. ఆనయ్య పడుకుంట లేసుకుంట ఉరికత్తడు.... సేతులకట్టె గుంజుకుంటడు.

"రాయేశ్వరసామి గంపంత కన్నుబెట్టుకొని ఏడున్నవో బాంచెన్- ఏం మొక్కులు తక్కువ జేసిన బాంచెన్....'' ముసలోడు గజగజ వనుక్కుంట మొక్కుతడు

రాయేశ్వరసామి మొర ఇనడు- పెరడి సత్తెనాశిడం పుత్ర పూజ సేసినంక మళ్లో పెరట్లకురుకుతది.

"వారీ! సాంబయ్యా! అంబోతు పెరట్లె సొచ్చిందంటె ఆని పెరడికి అగ్గిమల్లెదాకినట్టె, ఆనిఆరువం దొంగలు దోసినట్టె. అంతవర దనుక అదలకుంటచ్చిన అంబోతుకు ఏంబుడుతదోరా! పెరడంత గత్తి తిరిగినట్టు ఉరుకుతది. పొల్లుపొల్లుకాంగ సెంగలిత్తది. పెఢీపెఢీన లెంకలేత్తది..."

కండ్లముంగట ఆరువం సత్తెనాశిడం కాంగ దూరంగ నిలుసుండి సేతుల్లకు రుమాలు దీసుకొని కండ్లపొంట నీల్లుదీసుకుంట వలవల ఏడువాల్సిందే.

ఆరుగాలం కట్టపడి, నోటికాడికచ్చిన పంట సత్తెనాశిడం కాంగ రైతుకుకండ్లకు నెత్తురత్తది. కడుపుల పేగులునోల్లెకత్తయి. అంబోతును తరిమి గొట్టాల్నంటె రెండు బయాలు ఊరోల్లకు ఒకటేమొ దొర బతుకనియ్యడు... రెండోది దేవునికి కోపమత్తది. ఇద్దరికి కోపమచ్చి నంక మరింక గీ భూమ్మీన బతకడం కట్టం....

అంబోతు గట్ల ఏష్టచ్చేదనుక సయ్యాటలాడి, ఎసల్లెల్లకు మెల్లంగ కంచెలకెల్లిపోతది.

కంచెల్ల గొడ్లబోయిలు గజగజ అనుకుతరు. అంబోతు ఎద బడ్తది. అంబోతును జూత్తెనే ఆవులు పెండబెట్టి ఎటుదటు ఉరుకుతది. ఉరుకసాతగానిది దొరికిందంటే సచ్చిందే గట్లకంచెల్ల ఎడ్లగొడ్ల సెద్దుర గొట్టి బారెడు పొద్దున్నదనంగ మల్ల ఊరుసొత్తది.

ఎదురచ్చిన కట్టెల బండ్లు ఆగిపోతయి.... కాండ్లమీని బక్కెడ్లు గజగజలాడ్తయి.... ఊళ్లె పోరగాండ్లురుకుతరు.... ఇండ్లకు మళ్లిన

గొడ్లు ఆగమాగమయితయి.... నీల్లకుబొయినోల్ల కాల్లు తత్తరబడ్తయి.... మునిమాపటేల్ల ఊరును గజగజలాడిచ్చి గప్పుడు దొడ్డి తోవబడ్తది.... గప్పుడు ఊరు ఊపిరి దీసుకుంటది.

అగోగట్ల దొరకు, దొరఅంబోతుకు ఎదురులేకుంట కొన్ని ఏండ్లు గడిసినయి.

గ ఊళ్లె దొరతోని, దొర అంబోతుతోని ఎన్నిబతుకులు సెడి పోయినయో లెక్కలేదు.... లచ్చలు లాకులు.

గిది గిట్లుండంగ బతుకుదెరువులేక బొగ్గుబాయిలకు బొయిన లచ్చన్న బాయి దొరలు బాయిలాంగ్ బార్ సేత్తె పుట్టినూరికి పెండ్లాం పిల్లలతోని తరలచ్చిండు. కోటి అవుతారాలెత్తినా కొంద్రకు మించింది లేదని గునాంచుకున్నడు. తెల్లంగీలు, సన్నపు ధోతులిడిసి దొడ్డంగీలు దొడ్డుధోతులు గట్టిండు.

కరువుకు, గత్తరకు, అప్పుకు, సప్పుకు, మంచికి సెడ్డకు ఊడ్సుక పోంగ లచ్చన్న అయ్య ఆశన్న కాకుల గద్దల గొట్టి రెండెకు రాల పెరడి దక్కిచ్చిండు. గ దక్కిన పెరట్ల నెత్తురు కలికలి జేసుకొని మన్నుబుక్కి మన్నెర్గిండు లచ్చన్న- ఊళ్లోల్లందరు "పాపం పోరడు బవుకట్టపోతని'' మెచ్చుకున్నరు. అచ్చినేడు లచ్చన్న పెరడు కంకవన మోలె పెరిగిపోయింది. పెరడుజల్లుపీసుమీనుండంగ అంబోతుసొచ్చింది.

ఆశన్న అంబోతు సుట్టు దిరుక్కుంట కోతి దండాలు బెట్టిండు. అంబోతు దండాలు దాసెండ్లు ఖాతరుజెయ్యలే- ఎటూ సాతకాక బాయి గడ్డమీనికెక్కి మొఖాన కొంగుబెట్టుకొని ఏడ్సిండు. ఏడిత్తె కండ్లనీల్లే పోతయని లచ్చన్న ముల్లిగట్టె అందుకొని పెరట్లకురికిండు అంబోతును అదిలించిండు- ఆంబోతయితె ఎల్లిపోలేగని సందెలు బడేయేల్లకు

దొర దగ్గర నుంచి పిలుపచ్చింది. పోవన్నా అద్దా అని ఇసారపడేటాల్లకే సుంకరోల్లు గడిలకు గుంజుకపోయిండ్లు- నోరుదెరిసి కట్టం సుకం జెప్పుదామనుకునేటాల్లకే నోరు మూసిండ్లు- కండ్లల్ల నెత్తురు జిమ్మే టాల్లకే కట్టేసిండ్లు— కండ్లుమూసి తెరిసేటాల్లకు లచ్చన్న నెత్తురు ముద్దయిపోయిండు. మరి కాసేపటికి బజాట్ల దుబ్బలపడిపోయిండు.

సూసిన ఊరిజనం "చ్చొచ్చొ" అన్నరు కొందరు. "మెడ బలిమి" అన్నరు ఊరిపెద్దలు— "పాపమా పచ్చిభూతా" అన్నరు ఆడోల్లు- "కాదు గిది అన్నాయెం" అన్నరు పడుసోల్లు- లచ్చన్న తల్లి భూదేవి కొడుకును లేపుకొని దొర గడిమీన ఇంతమన్నుబోసి ఇంటికి దీసుకపోయింది. లచ్చన్న పెండ్లాం ముత్తమ్మ సప్పుడుకాని ఏడుపు ఏడ్సుకుంట ఉప్పుకాపింది- ఆశన్న కడుపుదేవి గ నాత్రంత సిల్లులు బడ్డ గుడిసెకప్పు సూసుకుంట ఉపాసంపన్నడు. లచ్చన్న కోలుకోను నెల్లాల్లు బట్టింది. మంచాల నెల్లాల్లు ఎన్నో ఇసారాలు దోసినయి. తనొక్కడు ఎదురుతిరిగితే ఏమయితదో తెలిసచ్చింది. మరెట్ల బతకడమో ఎంత ఇసారం జేసినా అంతుసిక్కలే.... మరంచేత బతుకాల్నంటె ఎదురుతిరుగక తప్పదు.... అట్లా గుంజాటన పడుకుంట తిరుగంగనే పక్కూల్లల్ల బీదబిక్కి ఆర్తలు దెలిసినయి.... బతుకుదెరువు గురించి పక్కూల్లు సెప్పిన సేసిన ముచ్చెట్లు సెవులేసుకున్నడు.

ఇగ గప్పటినుంచి లచ్చన్న కాలుకు బట్టకట్టకుంట- తిన్నకూడు పెయిన బట్టకుంట ఇల్లిల్లు దిర్గిండు మోటలు గొట్టేకాడ ముచ్చెట్లు బెట్టిండు. నాగండ్లు నడిసేకాడ ఇసారాలు జేసిండు- కోతలు గోసేకాడ కతలు సెప్పిండు.... ఏదేంది ఏడబడితాడ తిరిగి లచ్చన్న జనంనోట్లె నాలికయ్యిండు.

జనం ఇసారాలు ఒక్కటయినయి. రోజుకొకని బూమి గద్దలు

తన్నుకపోతుంటె రోజుకొకని ఈపుమీన అట్టలుదేల్తాంటె- కడుపుకు జాలనోల్లు, తన్నులు గుద్దులు దిన్నోల్లు, దండుగలు, ఎట్టీలు జేసినోల్లు సాటుమాటుకు గుసగుసలాడిండ్లు- మంచెలమీద పదాలు మొదలైనయ్. సెలుకలకాడ సేండ్లకాడ పదాలు జోరయినయి సిటుక్కున సీకటయ్యెం దంటె ఊళ్లున్న పడుసు పోరగండ్లు గుజులు కట్టెటోల్లు- దప్పులుగొట్టె టోల్లు, పంచాల పెద్దులు జమిడికెసెటోడు. సాకలి మల్లిగాడు సుతిపట్టె టోడు.... అగ్గిగట్ల రాజుకుంటంది.

గది సూసిన సాడిగొట్టోల్లకు నిప్పుసంగతి ఎరికగాలె- పాటలు పాడ్తె బా.గోతమేత్తరు గావచ్చుననుకున్నరు. ఆటలాడ్తె సిరుతల రామండె మేత్తరు గావచ్చుననుకున్నరు.

ఓనాడు....

సాకలి సెందురుగాడు ఏదో ఖ్యాలిలుండి దొరనెత్తిమీన సలసల మసిలే ఉడుకునీల్లు గుమ్మరిచ్చిండు. దొర పెయిమీన బొగ్గలు బొడిసినయ్- సెందురుగాని ఈపుమీన గుబ్బలు దేలినయ్— గుబ్బలు సూపుకొని సెందురుగాడు అందరి ముంగట ఏడ్సిండు. అక్కడునోల్లంత ఏడ్సిండ్లు— ఏంజెయ్యాల్నో ఎవలకు తోసలే- ఏంజెయ్యకుంటనే పది దినాలు గడిసిపోయినయ్.

అంతట్లకే ఆనకాలమచ్చింది- గడియ పుర్సతులేకుంటపోయింది.

గంతట్లకే సర్కారోల్లు మోటర్లచ్చి మాదుగులకు ఇండ్ల జాగా లిత్తమన్నరు. దొర ఊరు బందుకున్న ఎంకటి రెండెరాకుల పెరడి సూపెట్టిండు— సర్కారోల్లు మల్లచ్చి ఎంకటి లబలబ మొత్తుకోంగ ఇండ్లజాగల పట్టాలు పంచిపెట్టినమన్నరు.

లచ్చన్న గ నాత్రి అందరిని కుప్పేసి అయిదు నూర్లెకురాల

బూమిగల్గిన దొర- పరంపోగులు, షికం, కారజ్‌కిత్తాలు ముడ్డికిందేసు కున్నదొర- అగో గ దొర పెరడి ఊరిబందుకు ఇరువై ఎకురాలున్నది గదాంట్లనే ఇండ్లుగట్టుకుందాం అన్నడు.

గమాట మంచిమాటగానే దోసింది- నాత్రికినాతే దొర పెరట్ల గుడిసెలు లేసినయ్.

తెల్లారి దొర సింగిబింగాడి మాదుగుల బిలిపిచ్చి-

“వారీ! మాదుగులు ఎనుకటినుంచి కట్టానికి, సుఖానికి మిమ్మల ఆదుకుంటత్తె గీపని జేసిండ్లు బిడ్డా! మంచిమాటకు ఇయ్యాల్ల గుడిసెలు పీక్కుండరో లాపోతే....” దొర ఇంట్లకుబోయిండు,

మాదుగులు ఇండ్లుపీకలేదు- నాత్రి గుడిసెలు కాలిపోయినయ్. మాదుగుల మనుసులు మండినయ్.

కరకర పొద్దుపొడిసేటాల్లకు గడిముండట ఊరిజనం సేరి పోయిండ్లు- ఎవడు మొత్తుకునేది ఆడుమొత్తుకున్నడు— నెత్తిమీదికి పొద్దచ్చేదనుక గడిముంగట కూసున్నరు. బంగుళమీన్నుంచి సూసినదొరకు లచ్చన్న బండెక్కి ఏందోసెప్పడం కనిపిచ్చింది. ఎట్ల కుప్పకూడినజనం అట్లనే ఎల్లిపోయిండ్లు-

ఊరు బయంతోని బిగుసుకపోయింది.

రెండోనాడు కోతకచ్చిన లచ్చన్న మక్క పెరడు దొర గొడ్లమంద ఏర్లులేకుంట పీక్కతిన్నయ్— ఎడుపుల్లనుంచి కోపం పుట్టకముందే పోలీసులచ్చి లచ్చన్నను తాలూకా ఠానాకు పట్టుకపోయిండ్లు- పోలీసోల్లు ఊళ్ళెజొచ్చి కనిపిచ్చినోన్నల్ల తన్నిండ్లు పట్టుకపొయేటోల్ల పట్టుక పోయిండ్లు- ఉన్న భూములమ్ముడుబోయినయ్- కడుపుల్ల మంటలు రవులుకున్నయ్-

దొరసంబుర పడీపడకముందే రాణిపోయి రాజచ్చిండు- జేల్ల ల్లోల్లను ఇడిసిపెట్టిండ్లు- పోయినోల్లు మల్లచ్చేటాల్లకు ఊరు పాడుబడ్డది- ఎవ్వడు మాట్లాడడు- కండ్లెత్తడు.

"రోగం తిరిగింది లంజకొడుకులకు'' అనుకున్నడుదొర కని నిచ్చానికి రోగం ముదిరింది.

ఈపారి ఊళ్ళకు అచ్చెపోయేటోల్లెక్కువయిండ్లు- ఇంతట్లకే ఆనకాలమచ్చింది.

కయికిల్లకెగబడే కూలోల్లు కూల్లుపెరుగాలన్నరు- నేంబేంచనే పెంచనన్నడుదొర. కూలోల్లు దిగిరాలే- కారణాలుదెలిడినదొర కారాలు మిరాలు నూరిండు— కయికిల్లెక్కినయ్- నాట్లేసేటాల్లకు నారుదొయ్యలు పొట్టకచ్చినయ్.

ఈపారి దొర గజ్జెలకచ్చులం అచ్చేటాల్లకు అనుమండ్ల గద్దెకాడ వంచాతులుంటలేవు- ఆన్నుంచి తాళ్లల్లకచ్చేటాల్లకు తాళ్ళను గౌండ్లోల్ల సంఘమే కూంరాజుపాడింది- సెట్లమామూల్లు బందయినయ్- గొల్లోల్ల సంఘం అంతుపిల్లలు, ఎట్టి మందలు బందుజేసింది- జంగలాతు మామూల్లు బందయిపోయినయ్.

గియ్యన్నేంది దొరపని కుడిదిలబడ్డ ఎలుక సందమయ్యింది-దొర జేసేపనులు దొరజేత్తనేడున్నడు— పోలీసోల్లు "ఊం'' అంటె ఉరికత్తనే ఉన్నరు- రోజుకొకన్ని పట్టుకపోతండ్లు-ఎవలో జమానతుబడి ఇడిపిచ్చి కత్తండ్లు- ఊరుఊరంత ఒక్కటయితె- దొరపట్టు పోలీసోల్లయ్యిండ్లు- తన్నులు గుద్దులతోని జనం అంగిపోతరనుకుంటె అంతుకంతకు రెచ్చిపోయిండ్లు-

రెచ్చిపోయినజనం దొర కబ్జాసేసుకున్న అడివి గొట్టుకున్నరు-

కచ్చులాలు కదులకముందే జంగలాతోల్లు, పోలీసోల్లు కదిలచ్చిండ్లు- కట్టెలకు తుపాకులకు కసేపు ఇజ్జంజరిగింది. కట్టెలిరిగిపోయినయ్ బండ్లు జంగలాతు అమీనింటికి బోయినయ్.

గిది గిట్లుండంగ మాలిపటేలోడు మంగలి అంకూశవ్వను గుంజిండు. దిక్కులేరనుకున్న అంకూశవ్వకు మాలిపటేలోడు కండ్లు మూసిదెరిసెటాల్లకు సుట్టూర మంది గిరేసుకున్నరు. మామిండ్లల్ల మాలి పటేలోని మొత్తుకునుడు మాయమయ్యింది. మాపటేల్లకచ్చిన పోలీసోల్లకు మామిడితోట్ల ఎర్రమట్టి సుత దొరకలేదు. నాత్రి బరండికీసలు దాగి ఇసారాలుజేసికేసులు రాసిండ్లు- లచ్చన్నను మల్ల జీబెక్కిచ్చుక పోయిండ్లు-

మక్కంకు లిరిసిండని మాదిగిపీరన్న దొర నెత్తురు కక్కంగ గొట్టిండు– కుప్పకూడిన జనం మక్క పెరడుకే ఎసరుబెట్టిండ్లు– ఊళ్లో లందరిని దొమ్మి కేసులిరికిచ్చిండు దొర....

గప్పుడు ఊళ్లోలందరు దొర పనులు బందుజేసిండ్లు-

ఏరుట కచ్చిన పెసరు గుడ్డాలు పలపల పలిగి బూమిల గల్సినయ్- దొడ్లల్ల గొడ్లు దొడ్లల్లనే పెండలు బెట్టినయ్ దొర లేసేటాల్లకు సాకలి సెందురడు పండ్ల పుల్లియలే– దొర పట్నంమురికిండు– పోలీసోల్లు గొడ్లిడిసి కాయరాక దొరను మనుసుల తిట్టిండ్లు- సుందరమ్మ రాక దొర్సాని సేతులు పొక్కులచ్చినయ్.

ఆరందినాడు గడిసెటాల్లకు దొర గడంత పాడుబడిపోయింది. దొరకు గడ్డంబెరిగింది. పోలీసోల్లు సాకలోన్ని దొరికిచ్చుకున్నరు ఆడు పానంబోయినా సంగాన్నిడువనన్నడు.

ఊరుగడిమీనికచ్చింది. సాకలి మల్లిగాన్ని ఇడిపిచ్చుకున్నది.

దొరకు బుగులు జొచ్చింది. ఎనుకాముంగట ఇసారం జేత్తె ఎటుసూసిన ఏ తేమానుకలున్నది. పోలీపోల్లు పీక్కతింటుండ్లు-పనులోల్లు రాక గడిమురిగిపోయింది. కూడుకుమ్మ లేక తామంత మురిగిపోతరు. మాలిపటేల్‌కు బట్టినగతి తనకు బడితే-

గిట్ల ఇసారం జేసుకొని పెండ్లాంపిల్లల ఎంటేసుకొని బతికుంటె బరండన్న తాగచ్చునని పట్నానికెల్లిపోయిండు- గడితలుపులు మూసుకున్నయ్- గడికి తాళంకప్పబడ్డది.

"గదంతెరికేగని గ అంబోతు సంగతి జెప్పు...." సాంబయ్య.

"అత్తన్నరా! గాడికే అత్తన్న ..." గంగయ్య ఇత్తడిసెంబుల నీళ్లు గటగట తాగిండు.

మనుషులు బతుకుదెరువు లేకపోతె దేశాలు దెగిచ్చుకపోతరు, దొరకు పైకమున్నది- పట్నంల బతుకపోయిండు మరి పసురం గ అంబోతేడబోద్ది....?

అంబోతు లేసెటాల్లకు ఉచ్చబట్టెటోడులేడు. పెండదీసెటోడు లేడు. మాలీషుజేసెటోడులేడు. పల్లిపిండి బెట్టెటోడులేడు. నీల్లు మూతి కాడబెట్టెటోడులేడు. పెయికడిగెటోడులేడు....

అంబోతు పెండదొక్కి పెండలబన్నది. సలువగుడ్డసొంటి దాని పెయ్యి దుబ్బ, రొచ్చు పెండంటి వికారమైపోయింది. గోమార్లు పెయ్యంత బట్టినయ్- మూడోనాడు ఆకలికాగలేక తలుగుదెంపుకొని దొడ్డెనుక పసుగడి ఇరగదొక్కి ఈతలకచ్చింది. కడుపుల సురసుర కాల్తంది. దానికి నిలుసుండి నీల్లుదాగటం, నిలుసుండి మేయటం తప్ప అంగితినుదెర్కలే-

ఎర్రిలేసిన దానితీర్గ బజార్లపొంట ఉరికింది.... ఊళ్లె దిరుగంగ గదాన్నిసూసి ఎవడూ కోతి దండంబెడ్తలేడు- ఏవడు ఆగిపోవటంలేదు.

గియ్యేమి సూడకుండ తుమ్మల బీడుదాటి రైతుల పెరండ్లమీన పడ్డది. ఒక్క బుక్క అందుకున్నదో లేదో? బాణపుల్లతీర్గ ఒకడురికచ్చి పడెల్లున పంతమీన కొట్టిండు- కండ్లు పులపొడిసేటాల్లకే పెడీపెడిన దెబ్బలు, పోరగండ్లు మట్టిపెళ్లల అర్షం గురిపిచ్చిండ్లు- ముసలోల్లు అనెకెల్ల ముల్లుకట్టెలతోని పొడిసిండ్లు- తిట్లు- దెబ్బలు కోపంతోని బుసకొట్టబోయిన అంబోతు పెయ్యంత ముల్లుగుచ్చ సందులేకుంట సిదుగబొడిసిండ్లు- ఎటూసాతకాక ఆరువంల నుంచి గెట్టుమీని కురికింది.... కట్టెల బట్టుకోని రైతులు దానెంట బడ్డరు.

గెట్టుమీన నిలుసుండి అంబోతు కసేపు ఇసారంజేసింది- పసురానికి గిది సమఝకాలే- పబ్బతిబట్టిమొక్కె రైతులకేంబుట్టిందో? అన్నుంచి ఇంకోసేను— ఇంకోసేండ్ల ఇంకిన్ని దెబ్బలు.

మాపటేల్లదనుక ఎర్రిలేసిన కుక్కోలె దిరిగింది- దానిపెయ్యంత పచ్చిపుండయిపోయింది.... వనికేకాళ్లతోటి పసురాలు ఇండ్లకు సేరే యేల్లకు ఊళ్లెసొచ్చింది- పసురాలు అంబోతును ఖాతరుజెయలే— ముసలావులు రాక్కంటబోయినయ్- పొట్టిగిత్తలు పెఢీపెఢీన లెంకలేసి గెదిమినయ్- ఆ పోరగండ్లు తోకమట్టబట్టి కొట్టిండ్లు- అటురికి ఇటురుకి నిదా లంగులు దెగినయ్ సందెలుబడేయేల్లకు గడిముంగటికి జేరుకున్నది.

గిట్ల నెలదినాలు అంబోతు ఆడుగొట్ట వీడు గొట్టతిర్గింది డొక్కల బొక్కలకంటినయ్- తోకమట్టకాడ గండిబడ్డది. దెబ్బలు పుండ్లయినయ్- పుండ్లమీన ఈపులుబెట్టినయ్- గిప్పుడు అంబోతు దొబ్బుతె పదిజాగల్ల పడేటట్టుగయిపోయింది.

నెలదినాలబట్టి ఊరెందుకు మారిపోయిందో? గడికెందుకు తాళం బడ్డదో దానికి ఎరికగాలే పసురంగన్క.

ఆఖరుకు ఓనాటి అంబటాల్లకు తిరిగితిరిగి బేజారైపోయి అనికే కాళ్ళతోని గడిముంగటికచ్చింది- మోరెత్తి గడిని పులుకు పులుకున జూసింది- పటపట కండ్లపొంట నీళ్లుగారంగ గడి సుట్టు గత్తి దిరిగింది. ఆఖరుకు మరింక కదులరాక గడిముంగటికచ్చి వారీ! సాంబయ్యా! గజగజ అనుక్కుంట- సిలసిల ఉచ్చబోసి పెండబెట్టి దబెల్లున భూమ్మీన కూలబడిపోయి- గిలగిల తన్నుకుంట "అంబా'' ''అంబా'' అని ఒర్రుకుంట జానెడు నాలికెల్లబెట్టి పానమిడిసింది- వారీ సాంబడూ! ఎందుకు సచ్చిందో ఏరికయ్యిందా? అంబోతుకు ఊరిసంగతి ఎరికయ్యిందన్నమాట'' గంగయ్య దీర్ఘంగా నిట్టూర్చి చప్పున నోరు మూసుకొని మౌనంగా ఉండిపోయాడు. అప్పటికి ఊళ్లె కోల్లుగూసినయ్- వెన్నెల పడమటివేపు ముఖం మాడ్చుకున్నది. సింతచెట్లనీడలు తూరుపు వేపు పెరిగిపోయినయి- తెల్లారేచుక్క తూరుపుదిక్కున జిగేల్ జిగేల్ మని మెరుస్తోంది.

గంగయ్య తుపుక్కున ఊంచాడు.

సాంబయ్య మంచంలో లేచి కూర్చున్నాడు- అతని శరీరం ఎందుకో దేవుడు పూనిన విధంగా వనుకుతోంది- కండల్లో గుబగుబ నీళ్ళూరినయ్- ఆ గుడ్డివెన్నెలలో గంగయ్య ముఖం తేరిపారి చూశాడు- నిద్రలేచిన గంగయ్య కండ్లు కమ్మరికొలుములోలె మండుతున్నాయి- మంచంలో కూర్చున్న గంగయ్య గుడిమెట్టుతీరుగా కనిపించాడు.

ఎలుగురాసిన గొంతికతో గంగయ్య ఇట్లా చెప్పుకొచ్చాడు.

"వారీ! సాంబడూ! కాలంమూరుతంది- మనుషులు మార్తన్నరు. బాంచెగాడు తన బతుకు గురించి తెలుసుకున్నడు- బాంచెగాళ్ళంతా సంగమయితండ్లు- నలనల్లని రేగల్లు బలుకదున్ని పుట్లకొద్ది ధాన్నెం

పండిచ్చిలోకాన్ని సాదుకచ్చె బాంచెగాడు, గుట్టలు పలుగ్గొట్టి బంగుళాలు గట్టిన బాంచెగాడు- ఇనుము, ఇత్తడిజేసిన బాంచెగాడు- అగో గసొంటి బాంచెగాడు అట్టలుగట్టినసేతులు కొడవండ్లు, గొడ్డండ్లుజేసి మర్రేసిండు- వారీ! సాంబయ్యా కొలిమిరవులుకున్నది, సెముటమండుతంది. ఇగ సూసుకోరా బాంచెగాళ్ళదెబ్బ! గిప్పుడుసూస్కో! గది అంబోతుతీర్గ ఎరుకసేసుకోవో? పసురంతీర్గ కానకుంటివో గది నీతప్పు.... గిస్నేండ్లు మన నెత్తిమేనికెక్కి సవారిజేసిన దొరలకేగతి పట్టనున్నదో ఇసారం జేయి.... సాంబయ్యా! నాకొడుకును ఎనకకు బొమ్మన్ననో ముంగటికి నడువుమన్ననో నువ్వేసెప్పు.... మనమే ఆని తొవ్వల నడువనో! నువ్వేసెప్పు....'' గంగయ్య కంఠంలో కొంచెం తీవ్రత తగ్గింది.

"నా కొడుకు మొదటోడె కాదన- నాకొడుకు గ నిప్పులగండల నుంచి మీదికి తేల్తడని సంబురపడ్తలేను.... అడుగదాంట్ల మలిగిపో పోయిన నేను ఏడ్వ! ఏడ్వేటందుకేమున్నది? గౌరవ్వా! బిడ్డా! నాకో మనుమన్నియ్యితల్లి! నాకొడుకు జండెత్తుకొని ముంగటికి నడిసే మనుమన్నియ్య.... నాతల్లీ!'' ఎందుకో గంగయ్య కంఠం ముద్దు ముద్దగా రాసాగింది.

గౌరమ్మ లేచివచ్చి మామ నోరు మూసింది.

సాంబయ్య అమాంతం లేచి గంగయ్య కాళ్లమీద పడిపోయిండు గంగయ్య పాదాలమీద వెచ్చటి కన్నీళ్లు-

గంగయ్య మరేమి మాట్లాడలేదు సాంబయ్యను లేపి కూర్చుండ బెట్టాడు.

"పసురాన్ని బావా! పసురాన్ని'' సాంబయ్య గొనుగుతూనే ఉన్నాడు.

గౌరవ్వ పోదాంనడు బిడ్డా! తెల్లారింది.'' గంగయ్య రుమాలు

చుట్టుకున్నడు.

లచ్చిమి ఇంకా బెక్కుతోంది.

గౌరమ్మ చీరె మూట పట్టుకొని తయారయ్యింది. లచ్చిమి బిడ్డను బిగ్గరగా కౌగలించుకొని ఏడ్చింది. కుంకుం బరినదెచ్చి ఎర్ర కుంకుంబొట్టు బిడ్డనుదుట బెట్టింది.

గంగయ్య లేచి నిలుచున్నాడు. మలికోడి కూసింది.

గంగయ్య గుదుపక్కరకు కోడలు బట్టలమూట తగిలిచ్చుకున్నాడు. మామ ముంగట కోడలు వెనుక తూరుపురేకలు బారుతుండగా తూరుపు వేపునడిచాడు....

సాంబయ్య లచ్చిమి కరకర పొద్దుపొడిసేదాకా బీరిపోయి చూసుకుంటా నిలబడిపోయారు........

దారిపొడుగున కోడలుకు మరిన్ని కొత్తకథలు చెప్పుతూనే ఉన్నాడు రైతుకూలిసంఘ అధ్యక్షుడు గంగయ్య....

***